

# STAREA DE CONSERVARE A DOUĂ EXEMPLARE DE CEASLOV TIPĂRIT LA DUBĂSARI (1794) ȘI AFLATE LA MUZEUL EPARHIAL HUȘI

<https://doi.org/10.52673/18570461.21.3-62.10>  
CZU: 069.44:22(498)(091)

Doctorandă **Cristina Maria CÎMPIANU**

E-mail: mmcc78@yahoo.co.uk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1701-288X>

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

## THE STATE OF CONSERVATION OF TWO COPIES OF THE *BOOK OF HOURS (CEASLOV)* PRINTED IN DUBASARI (1794), FOUND AT DIOCESAN MUSEUM IN HUSI

**Summary.** Mihail Strelbitchi, bookbinder, refined engraver, and master printer, dominates the Moldovan typographic art from the 18th century. Among those several dozen works to which he contributed throughout his life, either as an engraver or as a printer, some are printed outside the borders of Moldova, respectively in Dubasari and Movilau. *Book of Hours (Ceaslov)* printed in Dubasari in 1794, where Strelbitchi settled his printing house for a short time, is a book in which he spreads countless elements of his graphic art: ornate letters, frontispieces, vignettes, and engravings bearing his signature.

The Diocesan Museum in Husi has in its rich old book inventory two copies of *Book of Hours (Ceaslov)* printed at Dubasari. They are in a relatively good state of preservation, being kept almost entirely. No volume contains, however, the title page. The book is printed in Romanian, with Cyrillic characters. Both volumes are bound in brown leather, wooden boards, and metal locks, the leather being damaged. The volumes lack support marks, having traces of a xylophagous attack. Some sheets are detached from the spine, which led to their embrittlement. All these degradations but also the value of the books themselves impose the need to restore these values of the Romanian typographic art.

**Keywords:** *Book of Hours (Ceaslov)*, Dubasari, Mihail Strelbitchi, printing house, conservation.

**Rezumat.** Mihail Strelbițchi, legător de cărți, gravor rafinat și meșter tipograf, domină arta tipografică moldovenească din secolul al XVIII-a. Dintre cele câteva zeci de lucrări la care acesta și-a adus contribuția de-a lungul vieții sale, ca gravor sau ca tipograf, unele sunt tipărite în afara granițelor Moldovei, respectiv la Dubăsari și Movilău. *Ceaslovul* tipărit la Dubăsari în anul 1794, unde Strelbițchi își instalează tipografia pentru o scurtă perioadă de timp, este o carte în care acesta include nenumărate elemente din arta sa grafică: litere ornate, frontispicii, vignete și gravuri, ultimele purtându-i semnătura.

Muzeul Eparhial Huși deține în bogatul său inventar de carte veche două exemplare ale *Ceaslovului* de la Dubăsari. Acestea se află într-o stare de conservare relativ bună, păstrându-se aproape integral. Niciun volum nu conține însă pagina de titlu. *Ceaslovul* este tipărit în limba română, cu caractere chirilice. Ambele volume sunt legate în piele de culoare maro, având scoarțe din lemn și încuietori metalice, pielea fiind degradată. Volumele prezintă lipsuri de suport și urmele unui atac xilofagic. Unele file sunt desprinse din cusătură, fapt ce a dus la franjurarea acestora. Deteriorările atestate, precum și valoarea exemplarelor în sine impune necesitatea restaurării acestor prețioase mărturii ale artei tipografice românești.

**Cuvinte-cheie:** *Ceaslov*, Dubăsari, Mihail Strelbițchi, tipografie, conservare.

Mihail Strelbițchi (uneori ortografiat Strilbițchi) s-a remarcat drept un valoros legător de cărți, gravor rafinat și meșter tipograf, care a dominat arta tipografică din Moldova secolului al XVIII-lea. Marele istoric Nicolae Iorga s-a aplecat asupra creației sale, concludând că „întreg secolul al XVIII-lea trăiește în gravurile” lui [1, pp. 215-216].

Personaj cu o origine controversată, unii istorici considerând că Strelbițchi era de origine poloneză, însă rusificat și de confesiune ortodoxă (D. Dan, T. G. Bulat și T. Mihăilescu) [2, p. 81], alții avansând ipote-

za că era un rus venit în Moldova din Constantinopol prin Muntenia [1, pp. 215-216], preot rus (G. Ștrempele) ori un rus de origine poloneză (M. Păcurariu). Andrei Eșanu susține că Mihail Strelbițchi a trăit între anii 1730 și 1807 și s-a născut în orașul ucrainean Mirgorod, fără a preciza însă sursa din care s-a informat. Dar se pare totuși că Mihail Strelbițchi învățase românește în mediul familial [4, p. 81].

În ceea ce privește anul decesului său, datele sunt la fel de incerte. Gh. Oprescu presupune că Mihail Strelbițchi ar fi murit între anii 1796 și 1800 [3,



**Figura 1.** Semnături ale lui Mihail Strilbițchi așa cum apar în *Cearșovul* de la Dubăsari, 1794 (Muzeul Eparhial Huși).

p. 302], dar cercetările mai noi arată că la 18 iulie 1800, în ziua de Ispas (Înălțarea Domnului), acesta se afla la Neamț, la hramul mănăstirii, unde egumenul Dosoftei Calmuțchi îi cere să doneze mănăstirii tipografia sa de la Dubăsari. Strelbițchi dăruiește un teasc, litere de plumb și de lemn, diferite instrumente și obiecte tipografice, precum și câteva gravuri. Transportul, instalarea și pregătirea personalului au durat până în 1805 [2, p. 302]. Acest ajutor avea să se regăsească în primul volum tipărit la Mănăstirea Neamț, *Viețile Sfinților din luna lui Septembrie*, volum în care întâlnim gravuri ale Protoiereului Mihail [4, p. 302].

Ceea ce știm cu siguranță despre Strelbițchi este faptul că în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se stabilește la Iași, unde începe să lucreze ca gravor, legător și tipograf, semnând lucrările sale drept „ierei Mihaila Strilbit” (Strilbițchi), „popa Mihai în Iași”, „preotul chir Mihail Ro(sianul?)” sau „Protoierei Mihailu (Strelbițchi)” (figura 1).

În *Evanghelia* de la Iași din 1762, alături de tipograful Grigorie Stanovici, unul dintre xilograforii de frunte ai acesteia, își face apariția și Iereul Mihail alături de monahul Teofan. Cei trei fac din *Evanghelia* de la Iași din 1762 un produs tipografic remarcabil, care pune începutul unei noi direcții în stilul grafic moldovenesc, deosebit de cel muntean al timpului, arătând totodată influența rutenească, deosebită de cea bizantină, ce era mai vizibilă la București [5, p. 140].

Despre unul dintre cei doi xilograforii ai *Evangheliei*, și anume Ierei Mihail, Gheorghe Racoveanu presupune că este rutean de neam (după numele de familie), iar după stilul xilografurilor, el adaugă că acesta ar fi putut învăța meseria la una dintre tipografiile Liovului, dacă nu chiar a lavrei de acolo. Icoanele celor patru evangheliști gravate de Iereul Mihail și monahul Teofan sunt lucrate încă din 1761, după cum arată inscripțiile [5, p. 147].

Despre protoiereul acesta străin, Mihail Strelbițchi, exarh din Mitropolia Iașului, tipograf în Iași, Movilău și Dubăsari, același Gheorghe Racoveanu spunea că „mare gravor în lemn n-a fost” dar că „în istoria culturii românești numele Protoiereului Mihail va sta, totdeauna, ca al unui harnic slujitor al cărții” [4, p. 16]. Tot el recunoaște că gravurile protoiereului Mihail se găsesc în aproape toate tipăriturile de la Neamț din perioada cuprinsă între 1807–1874 [4].

Gheorghe Oprescu consideră totuși că Racoveanu îl judecă cu prea mare severitate pe Strelbițchi [3, p. 302]. El este de părere că Mihail Strelbițchi sapă lemnul cu îndemănare, mai totdeauna după modele mai vechi, ca și ceilalți de altfel, și știe să-l imprime destul de curat.

Prezentăm în continuare activitatea tipografică și de gravor a lui Mihail Strelbițchi, care s-a desfășurat timp de 44 de ani (1756–1800) și însumează 35 de lucrări la care acesta și-a adus contribuția ca gravor, ca autor sau ca editor (tabelul 1).

*Tabelul 1*

#### Cărți apărute prin contribuția lui Mihail Strelbițchi

Nr./o.	Titlul	Locul apariției	Anul	Observații
1.	<i>Mreaja apostolică</i> , de N. Mauroeides, grecește	Iași	1756	Cu un portret al autorului gravat de: „Ierei Mihailu Strilbit” [6, p. 137]
2.	<i>Evangheliar</i>	Iași	1762	Gravurile sunt datorate lui „ierei Mihail St(re)lbițki” și călugărului Teofan [1, p. 160]

3.	<i>Catahisis</i>	Iași	1777	„fîind ostenitoriu și chivernisitoriu Protoierei Mihail Strilbițchi, exarhu Mitropolii din Iași” [6, p. 221]
4.	<i>Ceaslov</i>	Iași	1777	Titlul e încadrat între stâlpi, iar jos într-un cartuș se vede numele „Proto-Ierei Mihailu Strilbițchi Ecsarhu Mitrop”. Pe verso titlului, o gravura pe lemn, reprezentând pe Maica Domnului cu Iisus în brațe, semnată iarăși „Ierei Mihailu” [6, p. 221]
5.	<i>Catavasier</i>	Iași	1778	„Celu mai micu între prezviteri amu fostu ostenitoriu și chivernisitoriu la tipăritulu acestui Catavasieriu, Proto-Ierei Mihailu Strilbețchii și exarhu dinu Mitropolie Iașului. 1778, Avgustu 25” [6, p. 225]
6.	<i>Psaltirea Prorocului și împăratului David</i>	Iași	1782	Pe verso paginii de titlu Iisus Mântuitorul lumii gravură semnată de: „Protoierei Mihail S(t)rilb(i)țchii”. Pe f. 144 verso se află o altă gravură semnată: „Ierei Mihailu” reprezentând pe Maica Domnului [6, p. 277]
7.	<i>Prăvilioară</i>	Iași	24 octombrie 1784	Pe verso titlului se află, reprezentat Iisus Hristos blagoslovind lumea, într-o gravură semnată de „Proto Ierei Mihail S(t)rilbițchi)”. Sunt exemplare în care această gravură este înlocuită cu alta a aceluiași gravor, reprezentând pe Mitropolitul Moldovei Gavril în odăjdii și slujind [6, p. 292]
8.	<i>Alfavita cea sufletească</i>	Iași	1785	
9.	<i>Calendariul pe 112 ani</i>	Iași	8 august 1785	„scos din multe feluri de cărți”, alcătuit și tradus de tipograf. Volumul cuprinde numeroase ornamente și gravuri. Unele dintre acestea din urmă reprezentând pe regenții anilor sunt semnate de: Protoierei Mihail (și) Policarp Strilbițchi [6, p. 301]
10.	<i>Curioznica și în scurt arătare celor ce iubesc a cerca vrednice învățături după fiziognomie</i>	Iași	16 octombrie 1785	
11.	<i>Hrisovul lui Alexandru Ioan Mavrocordat, domnul Moldovei</i>	Iași	1785	„Scrisu-s-au celu adevăratu hrisovu la scaunulu Domniei mele în orașulu Iașului, întru ce dinutâi domnie a noastră la Moldova, de boeriulu nostru Șărbanu logofetu de taină. Și apoi s-au datu în stamba tipografiei bisericești de popa Mihai Strilbețchii și exarhu dinu Mitropolii Iașului. Letu 1785, Dechemvrie 28” [6, p. 306]
12.	<i>Evhologhionul adică Molitvenic</i>	Iași	1785	Pe verso titlului se află reproducă gravura din <i>Prăvilioara</i> din 1784, în care se vede Mitropolitul Moldovei Gavril [6, p. 307]
13.	<i>Cuvânt contra nicotini, Nicolae Mavrocordat</i>	Iași	1786	Pe verso titlului se află un cartuș cu inițialele și stema lui Mihail Strelbițchi ceea ce duce la ipoteza că „preotul chir Mihail Ro(sianul?)”, ar fi chiar Strelbițchi [6, p. 316]
14.	<i>Octoih adică Osmoglasnic</i>	Iași	1786	În fața textului se află o gravură reprezentând pe Sf. Ioan Damaschin, săpată de „Mihailu Strilbiț(chi)”. Acesta semnează și într-un mic cartuș, care cuprinde stema sa [6, p. 315]
15.	<i>Dialoguri ruso-românești</i>	Iași	1789	„Dialoguri casnice rusești și moldovenești, cu complimente prietenești, editate de Mihail Strelbițchi, protoiereu al Moldovei și Basarabiei, în propria sa tipografie din Iași, 1789” [6, p. 327]
16.	<i>În scurtă adunare a numelor</i>	Iași	1789	
17.	<i>Molevnic slavon</i>	Iași	1789	„pentru a se sluji neapărat în slujbele bisericești”, cu binecuvântarea episcopilor de Roman și Huși. S-a tipărit în Iași, de proto-popul Moldovei, Munteniei și Basarabiei Mihail Strilbețchi, în tipografia lui proprie. Pe verso titlului se află reprezentat Hristos stăpânitorul lumii, gravat de Protoierei Mihail S(t)rilb(i)țchi [6, p. 330]

18.	<i>Orânduiala paraclisurilor împărătești</i>	Iași	1789	S-au tipărit în tipografia cea politică a lui Mihailu Strilbițchi și Protopopu alu Rossiei, cu o gravură a Mântuitorului, semnată „Proto-Ierei Mihail S.” [7, p. 106]
19.	<i>De-ale casii vorbe rusești și moldovenești</i>	Iași	1789	autor Mihail Strilbițchi [7, p. 107]
20.	<i>Psaltirea</i>	Iași	1790	În fața textului sa află reprezentat David într-o gravura săpată de Mihail Strelbițchi [6, p. 339]
21.	<i>Învățătura creștinească</i>	Iași	1790	Românește și rusește
22.	<i>Cercetarea creștinismului</i>	Iași	1790	Rusește
23.	<i>Cuvântarea lui Amvrosie</i>	Iași	1790	Rusește
24.	<i>Apostolul</i>	Iași	1791	
25.	<i>Datoria și stăpânirea blagocinilor și a protopopilor</i>	Iași	1791	Texte bilingve – rusești și românești
26.	<i>Trepetnic de semnele omenești</i>	Iași	1791	Texte bilingve – rusești și românești
27.	<i>Cuvântarea funebră la înmormântare a cneazului Potemkin</i>		1791	
28.	<i>Catavasierul</i>	Iași	1792	În fața textului, gravura Protoiereului Mihail S(t)rilb(i)țchi, reprezentând pe Hristos, stăpânitorul lumii [6, p. 346]
29.	<i>Ceaslovul</i>	Iași	1792	Pe verso titlului se află o gravură reprezentând pe Hristos pe cruce, săpată de „Protoierei Mihailu (Streibitchi)”. În celelalte foi liminare se mai află trei rugăciuni, arătarea cuprinsului și o altă gravură semnată de același [6, p. 349]
30.	<i>Bucvar</i>	Dubăsari	1792	„Bucvar sau începere de învățătură celor ce vor să învețe carte cu slove slovenești. Și sau tipărit acum de Proto Ierei al Basarabiei Mihail Strealbeațchii întru însuși a sa tipografie în târgul Dubăsari în stăpânirea Rosiei, în anul 1792, noembrie 28 de zile” [7, p. 108]
31.	<i>Bucvar slavonesc</i>	Dubăsari	1794	
32.	<i>Ceaslov</i>	Dubăsari	1794	„S-au tipărit această carte ce să numește <i>Ceasoslov</i> mare cu multe orânduiele al bisericii. De proto Ierei al stăpânirilor Moldovei, a Vlahiei, și a Basarabiei, Mihail Strealbeațchii întru însuși a sa tipografie în târgul Dubăsari în stăpânirea Rosiei, la anii de la Hristos: 1794, iulie în 6”. Numeroase ornamente și gravuri. Unele sunt semnate de „Protoierei Mihail” (Strelbițchi) [6, p. 359]
33.	<i>Istoriia Alexandrului celui Mare</i>	Movilău	1796	„...sau tipărit în tipografia cea volnică a protopopului Mihail Stralbițchii în târgul Movilăului între hotariul Rosiei și între al Moldovei, în anul de la Hs: 1796, ghenarie, 15” [6, p. 387]
34.	<i>Psaltire</i>	Movilău	1796	În fața textului se află o gravură semnată de Mihailu (Strilbițchi). Litere ornate, frontispicii și ornamente. Printre acestea se află și semnul tipografului [6, p. 390]
35.	<i>Bucvar</i>	Movilău	1800	Pe verso titlului de află gravura Sf. Treimi semnată Protoierei Mihailu. Gravura Răstignirii, semnată de același gravor, alături de alte gravuri în carte [7, p. 115]

Strelbițchi își începe activitatea la Iași, cu o tipăritură în limba greacă, *Mreaja apostolică*, la care contribuie prin realizarea portretului autorului lucrării, și își încheie cariera la Movilău, cu o ultimă lucrare cunoscută a sa, un *Bucvar* tipărit în anul 1800.

După cum se observă din tabelul 1, o parte dintre lucrările lui Strelbițchi au fost tipărite în afara granițelor Moldovei, respectiv la Dubăsari și Movilău. *Ceaslovul* tipărit la Dubăsari în anul 1794, unde Strelbițchi își instalează tipografia pentru o scurtă perioadă de timp, este o carte în care acesta presară nenumărate elemente din arta sa grafică: litere ornate, frontispicii, vignete și gravuri ce îi poartă semnătura (figura 2).

Însemnul tipografic al lui Mihail Strilbițchi (figura 3), binecunoscut în rândul iubitorilor de carte veche românească, se prezintă la sfârșit de capitol cu doi îngeri și un ornament în stilul lui Ludovic al XV-lea, ce poartă inițialele *M S* ale preotului tipograf și conține stema sa personală. Stema, sau *armele lui Strelbițchi*, reprezintă două stele, legate prin două luni curbe formând un fel de semilună din care iese o săgeată, dispozitiv fără nicio justificare heraldică [3, p. 123], un blazon foarte complicat după părerea lui Iorga [1, p. 219]. Semnul acesta apare în *Prăvălioara* din 1784 și se va repeta mereu ca final de capitol în publicațiile din Iași, Dubăsari, Movilău și Neamț.

Din lucrările de specialitate publicate până la această dată în domeniul cărții vechi românești, rezultă că până în zilele noastre au ajuns mai multe exemplare ale *Ceaslovului* de la Dubăsari. Lista de mai jos în care am semnalat aceste exemplare nu are pretenția de a fi exhaustivă, s-ar putea ca autorul articolului să nu fi identificat toate sursele care fac trimitere la ele sau să nu fi analizat toate inventarele muzeelor din țară.



Figura 2. Însemnul tipografic al lui Mihail Strelbițchi, *Ceaslov*, Dubăsari, 1794 (Muzeul Eparhial Huși).

Lista cuprinde:

- un exemplar semnalat de Ion Bianu, Nerva Ho-doș [6, p. 359];
- patru exemplare semnalate de Olimpia Mitric, incomplete, două dintre ele prezintă pagina de titlu [8, p. 181];
- trei exemplare semnalate de Doru Mihăescu [9, p. 158];
- un exemplar semnalat de Elena Mosora, Doina Hanga [10, pp. 121-122];
- patru exemplare semnalate de Igor Cereteu [11, p. 204];
- trei exemplare, văzute de autoarea acestui studiu la Muzeul Episcopal Huși;
- un exemplar, de asemenea văzut de autoare, la Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

Muzeul Eparhial Huși deține în bogatul său inventar de carte veche două exemplare ale *Ceaslovului* de la Dubăsari. Trebuie să menționăm că un al treilea exemplar a fost identificat recent, exemplar ce se păstrează fragmentar și care nu face obiectul studiului de față.

Cele două exemplare ale *Ceaslovului* (nr. inv. 4479 și nr. inv. 4628) se află într-o stare de conservare relativ bună, păstrându-se aproape integral, niciun volum nu conține, în schimb, pagina de titlu. Cărțile sunt tipărite în limba română, cu caractere chirilice, cu cerneală neagră, pe o singură coloană, 23 de rânduri pe pagină, pe hârtie de fabricație manuală de diferite nuanțe. Ambele volume sunt legate în piele de culoare maro, scoarțe din lemn și încuietori metalice, cusătura este executată pe trei binduri profilate din sfoară.

1. *Ceaslov, Dubăsari, 1794, nr. inv. 4479*. Proveniența: parohia Sf. Trei Ierarhi Bârlad. Dimensiunile blocului de carte: 15,5x19x6,5 cm, oglinda textului: 11,5x16,2 cm (figurile 4-6).



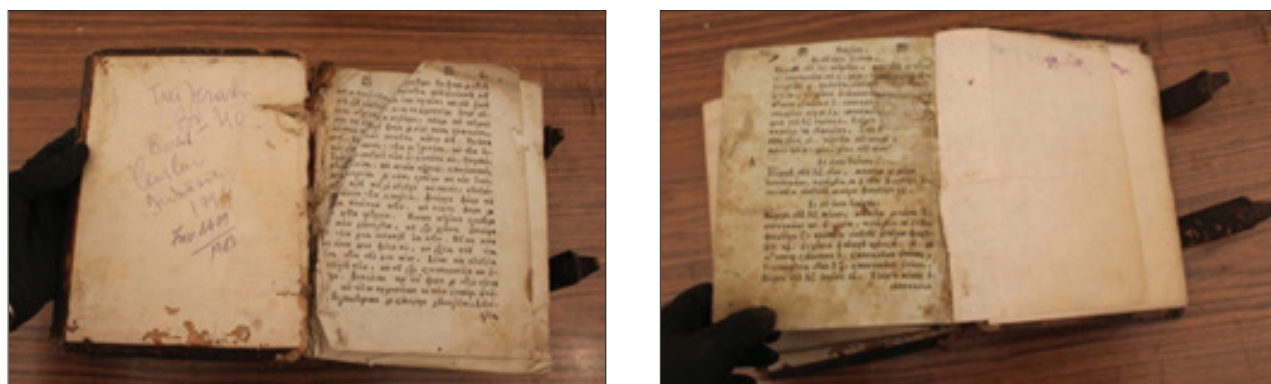
Figura 3. Pagina de titlu a *Ceaslovului*, Dubăsari, 1794 [12].



**Figura 4.** *Ceaslov*, Dubăsari, 1794, nr. inv. 4479 (Muzeul Eparhial Huși).  
Degradarea învelitorii din piele: rosături, decolorări, pierderi de suport, atac xilofagic.



**Figura 5.** a) degradări ale hârtiei: halouri de apă; b) patina funcțională și fractura blocului de carte.



**Figura 6.** a) prima filă: patina funcțională, plieri, pierderi de suport papetar, însemnări manuscris pe forțaș;  
b) ultima filă: depozite de adeziv.

Exemplarul nu prezintă pagina de titlu, învelitoarea cărții este din piele maro, confecționată dintr-o singură bucată, coperta superioară este decorată cu un chenar floral, central prezintă o vigneta, cotorul exterior, de asemenea, este decorat cu linii ce delimitează bindurile. Scaârțele sunt confecționate din lemn, au încuietori metalice și curelușe din piele. Cusătura este executată pe trei binduri profilate din sfoară. Exemplarul începe cu pagina 5 și se termină cu pagina 812.

Prezintă însemnări cu pix pe forțașul superior mobil: „Trei Ierarhi, Bd 40 Bârlad”, însemnare cu cerneală violet în limba română cu caractere latine: „Acest ceaslov sau dăruit bisericii sf. George din orașul Bârlad dă cătră soția răposatului Necolai Altangiu numită

Eofrosina spre eterna memorie a familiei sale atâtă vii cât și morți. 1886 August 2, Eofrosina N. Altangiu”. Pe forțașul inferior mobil pe verso se găsește următoarea însemnare: „sese știe de când au/adormit părintele Teodor bujescu/protoereu județului Tutova 1900 Iunie 9/semnat de mine Alecu popa cântăreț/bisericescu la Sft. Gheorghe din orașul Bârlad/Iar în loc au pus pe părintele Ion /Antonoviciu tot acel an de mai/sus Luna Aprilie 1iu/au adormit Costache bali Proprietari Maiu/Iorgu Juvala Aprilie 20/Alecu Popa 1900”.

Alte însemnări din acest volum au fost identificate de către Costin Clit în „Lohanul”:

„<1870 - 1879> iulie 18  
187<...>luna lui iulie 18

Domnul meu!

Astăzi sunt cinci ani de zile de când eu am venit la jupânul Neculae Altangiu în orașul Bârlad. Și am intrat la școală spre folosul sufletului și a trupului, și mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a fost întru ajutor.

Sărut mâinile și picioarele jupâne Necolae și cucoana Frăsina. Mulțumesc și iar mulțumesc lui Dumnezeu că mi întru ajutoriu.

Sărut mâinile și picioarele jupâne și cucoana Frăsina. Mulțumesc și iar mulțumesc ni(...) vrednic a vă mulțumi pentru sănătate și pomana cu mine păcătoșu(l) de m-ați scos la lumină. Nu voi uita în veci. Sărut pe toți copiii(i) d(umnea)voastră cu dulcea și să nu mă uite.

Al d(umnea)voastră robu. Angheluția Costantin” [13, pp. 19-20].

2. **Ceaslov, Dubăsari, 1794, nr. inv. 4628.** Proveniența: parohia Lupești. Dimensiunile blocului de carte: 15x19, 5x7 cm, oglinda textului: 11,5x16 cm (figurile 7-8).

Exemplarul nu prezintă pagina de titlu, învelitoarea cărții este confecționată din piele maro, dintr-o singură bucată, coperta superioară este decorată cu un

chenar liniar însoțit de motive geometrice, pe centru prezintă o icoană, posibil Mântuitorul pe tron, dar din cauza uzurii desenul nu este foarte clar. Coperta inferioară este decorată cu o rețea de romburi. Scoarțele sunt confecționate din lemn, încuietorile metalice nu se mai păstrează. Cusătura este realizată pe trei binduri profilate din sfoară. Exemplarul începe cu șase pagini nenumerotate: *Însemnarea*, pe trei pagini, ce arată cuprinsul ceaslovului, urmează o *Pravilă* pe două pagini, pe pagina a șasea se află o xilogravură cu icoana Învierii încadrată într-un chenar floral bogat cu inscripția „Hristoase tu ești cela ce ai prădat iadul”. Textul continuă cu pagina 1 și se termină cu pagina 812. Prezintă însemnări manuscris cu cerneală ferogalică neagră, datate 1848–1849. Acest exemplar se află într-o stare mai avansată de degradare decât precedentul, prezintă numeroase depozite de ceară și murdărie, patina funcțională, fasciculele desprinse din blocul de carte, sunt prezente, de asemenea, urmele unor restaurări anterioare, prin completările lipsurilor de suport papetar cu hârtie mai nouă.

Din analiza stării de conservare a celor două exemplare se poate concluziona că acestea au suferit



**Figura 7.** *Ceaslov*, Dubăsari, 1794, nr. inv. 4628 (Muzeul Eparhial Huși).

Degradarea învelitorii din piele: rosături, decolorări, pierderi de suport, pierderea încuietorilor din piele, desprinderea fasciculelor din blocul de carte.



a)

b)

**Figura 8.** a) degradări ale hârtiei: depozite de ceară și murdărie, patina funcțională, intervenții empirice de restaurare; b) patina funcțională, file franjurate, halouri de apă, lipsa forțașului, însemnări manuscris pe scoarța de lemn.

deteriorări combinate: fizice, chimice, mecanice, biologice și sociale, ca efect al manipulării și păstrării în condiții necorespunzătoare, al intervențiilor empirice de restaurare, al atacului biologic, al infiltrărilor de apă și creșterii nivelului acidității. Analiza stării de conservare a arătat următoarele: s-au produs degradări biologice ce se manifestă prin găuri și orificii de eclozare produse de insecte xilofage, prin prezența atacului fungic și a petelor de diferite culori. Deteriorările fizico-mecanice au determinat îmbătrânirea materialelor componente manifestată prin: pierderea agentului de înclieiere ce a dus la scăderea gradului de înclieiere a hârtiei în zonele afectate de infiltrațiile de apă, depuneri de praf și murdărie, pierderi de material suport. Degradările chimice au dus la îmbătrânirea materialului suport manifestată prin îngălbenirea și fragilizarea hârtiei din cauza oxidării lanțurilor celulozice; degradări cromatice: pete de grăsime și degradarea adezivului folosit la legătorie. Degradările sociale: îndoirea colțurilor, depozite de ceară, arsuri, prezența însemnărilor manuscris ce nu au legătură cu textul; restaurări empirice, rupturi și fisuri cauzate de manipulări necorespunzătoare. Toate aceste deteriorări, dar și valoarea exemplarelor în sine, impun necesitatea restaurării acestor mostre reprezentative ale artei tipografice românești.

## CONCLUZII

În decursul secolului al XVIII-lea, istoria cărții românești semnaleză doar activitatea tipografică a lui Mihail Strelbițchi în spațiul dintre Prut și Nistru. După o bogată activitate desfășurată la Iași, acesta își transferă în anul 1792 tiparnița la Dubăsari, iar mai apoi la Movilău (1796), unde, pe lângă cărți religioase, tipărește și lucrări cu caracter nebisericesc dând tiparului din Moldova un accentuat caracter laic. Într-un răstimp de opt ani (1792–1800), Strelbițchi tipărește în aceste două centre tipografice un număr de șase titluri (semnalate în *Bibliografia românească veche* II și IV), câte trei pentru fiecare centru menționat. Doar două dintre acestea sunt cărți religioase – *Ceaslovul* și *Psal-tirea* –, dovedind astfel caracterul preponderent laic al activității sale de la Dubăsari și Movilău.

Prezența acestor două exemplare ale *Ceaslovului* tipărit la Dubăsari la Muzeul Eparhial Huși demon-

strează, o dată în plus, unitatea de neam și de limbă a poporului român de pe ambele maluri ale Prutului, manifestată și prin circulația în teritoriile respective a cărții vechi românești.

## BIBLIOGRAFIE

1. Iorga N. Scrieri despre artă. București: Meridiane, 1968, p. 384.
2. Chiaburu Elena. Un tipograf moldovean din secolul al XVIII-lea: Mihail Strelbițchi. În: Ioan Neculce, Iași, *Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei (serie nouă)*, II-III, 1996–1997, pp. 81-88.
3. Oprescu Gh. Grafica românească în secolul al XIX-lea, vol. I. București: Fundația regală pentru literatură și artă, 1942, p. 422.
4. Racoveanu Gh. Gravura în lemn de la Mănăstirea Neamțul. București: Fundația regală pentru literatură și artă, 1940, p. 104.
5. Ghenadie, Episcop Râmnicului Noul Severin. *Evangheliile, studii istorico-literare*. București: Stabilimentul grafic I. V. Socecu, 1895, p. 214.
6. Bianu I., Hodoș N. *Bibliografia românească veche*. Tomul II. București: Edițiunea Academiei Române, 1910, p. 570.
7. Bianu I., Hodoș N. *Bibliografia românească veche*. Tomul IV, București: Edițiunea Academiei Române, 1944, p. 374.
8. Mitric Olimpia. *Cartea românească veche în județul Suceava*. Catalog. Suceava: Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2005, p. 360.
9. Mihăescu D. *Episcopia Romanului. 600 de ani de istorie*. București: Editura Academiei Române. 2007, p. 392.
10. Mosora Elena, Hanga Doina. *Catalogul cărții vechi românești din colecțiile Bibliotecii centrale universitare „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca*. Biblioteca centrală universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca, 1991, p. 304.
11. Cereteu I. *Cartea românească veche în Basarabia: Istorie, circulație, valoare documentară*. București – Brăila: Editura Academiei Române – Editura Istros, 2019, p. 546.
12. Pagina de titlu a *Ceaslovului* de la Dubăsari. [on-line] <http://www.moldavica.bnrm.md/biblielmo?e=d-01000-00---off-0carti--00-1----0-10-0---0---0direct-10--4-----0-0l--11-ro-50---20-about---00-3-1-00-0-0-11-1-0utfZz-8-10&a=d&cl=CL1.1&d=JC68.2> (vizitat la 24.03.2021).
13. Clit C. Însemnări de pe carte veche. În: *Lohanul. Magazin cultural-științific*, anul IX nr. 4 (36), decembrie 2015, pp. 8-20.